

Taistelusta yhteistoimintaan

Pierre Bourdieu hyvinvointivaltion puolustajana

J P Roos

Pierre Bourdieu (1930-2002) oli eläessään kiistatta Ranskan kansainvälisesti tunnetuin varsinainen sosiologi (Foucault, jonka kanssa hän kiisteli tittelistä, oli enemmänkin filosofi ja sosiaalishistorioitsija kuin sosiologi). Hän kirjoitti erittäin laajalti ja monista aiheista: Algeriasta, koulutuksesta, kulttuurista, taiteesta kulutuksesta ja elämäntyyleistä, taloudesta, yliopistolaitoksesta, miesten ja naisten suhteista. Lähes kaikki, mitä hän kirjoitti perustui oikeastaan yhteen ainoaan teoreettiseen rakennelmaan, joka on nykyään hyvin yleisesti (joskin pinnallisesti) tunnettu (ja tämän teorian tiiviitä kuvauksia on suuri määrä: mm. Champagne-Christin 2004, Purhonen-Roos 2006, Roos 1995, Peillon 1998).

Bourdieuin teoria: kentät, pääomat, habitus

Lyhyesti teorian ideana on, että yhteiskunta (tai sosiaalinen tila ja sen alamuodot, esim. kulttuuri tai talous) muodostuu erilaisista kentistä, joilla toimivat ihmiset kilpailevat kentillä arvokkaista pääomista, pääasiallisena välineenä heidän elämänsä aikana (kasvatuksen ja koulutuksen perusteella) muodostamansa habitus. Termiä on hankala suomentaa, mutta sillä siis tarkoitetaan suuntautumis- ja toimintatapoja, joita ihmisellä on, ja jotka vaikuttavat hänen valintoihinsa. Pääomilla Bourdieu tarkoittaa yleensä kaikkea sellaista kerääntynyttä ”omaisuutta”, jota ihmisellä on, siis aineellista, kouluksellista, arvostusta, vaikutusvaltaa, sosiaalisia suhteita. Pääomien ja habituksen perusteella heidät voi luokitella kolmeen pääkategoriaan: niihin jotka voivat muuttaa (sosiaalista) todellisuutta, niihin jotka voivat hyödyntää annettua todellisuutta ja niihin joilla ei ole todellisuuteen vaikutusta, eivätkä he hyödy siitä. Tai perinteisimmin: niihin joilla on valtaa, niihin jotka palvelevat valtaa ja hyötyvät siitä ja niihin jotka eivät hyödy, vaan joutuvat vain alistumaan. Nämä ryhmät ovat olemassa kaikilla kentillä, ja olennainen ero on lähinnä siinä, pyrkiikö joku parantamaan asemiaan, vai onko hän täysin ulkopuolinen, siis asemaansa tyytynyt. Tämä malli erilaisine muunnelmineen palveli häntä hyvin ja on soveltunut hyvinkin erilaisten ongelmien empiriseen ja teoreettiseen analyysiin: koulutuksesta taiteeseen ja vaikkapa asumiseen: kaikkeen sellaiseen missä perustana on valta ja sen epätasainen jakautuminen. Mitä selkeämpi on ero hallitsevien ja hallittujen välillä, sitä paremmin Bourdieuin teoria toimii. Mitä tasa-arvoisempi ja solidaarisempi yhteiskunta, jossa vielä vallitsee vahva keskinäinen luottamus, sitä heikommin se toimii.

Jo Bourdieun eläessä kiintoisa kysymys olikin, voisiko Bourdieun kulutusluokka- ja kulttuurianalyysiä soveltaa Ranskan ulkopuolelle ja jos, niin millä tavoin. Varsinaista Bourdieun tunnetuimman klassikon *Distinctionin* (1979) ei-ranskalaista vastinetta ei ole ilmestynyt, mutta toki erilaisia osittaisia yrityksiä. Tällä hetkellä muodissa ovat variantit joissa ajatellaan korkeakulttuurin hajonneen niin, että sellaista bourdieulaista erottelumallia, jossa korkeakulttuuri liittyy hallitsevaan luokkaan ja matalakulttuuri alistettuihin, ei enää ole olemassa, vaan hallitsevaan ryhmään kuuluvia ihmisiä leimaa kaikkiruokaisuus (kun taas alistetut ovat kaikkein yksipuolisimpia kulttuuriruokavaliossaan, niin kuin muussakin, ks. Lahire 2004).

Itse katson, että tämä ei ole suinkaan bourdieulaisittain mikään ongelma: hallitsevat ovat vain laajentaneet erottelukykynsä aluetta. Nyt he pyrkivät määräämään jopa populaariroskakulttuurin alueella sen, mikä on hyvää ja mikä huonoa, kun aikaisemmin tähän ei puututtu. Kilpailu on siis koventunut erottelun alueella, samalla kun tarjonta on laajentunut. Toisaalta tähän kysymykseen voisi myös ehkä sopia evoluutioteoriasta tunnettu ekologinen elinalueteoria (ks. Odling-Smee et al 2003): eliöt pyrkivät muokkaamaan omaa elinaluettaan itselleen sopivaksi, eli luomaan itselleen lokeron jossa parhaiten pärjäävät. Näin asettuminen johonkin erityiseen populaarikulttuurin lokeroon voi olla hyvä strategia hieman kehnommalla kulttuuripääomalla.

Näin Bourdieun teoria siis selittäisi myös kulttuuriyleisöjen eriytymistä ja yhtenäiskulttuurien hajoamista heti kun niillä ei ole tukenaan jotain pakko-organisaatiota tai säätelyä tai teknistä rajoitetta (esimerkiksi jos televisiolla on tarjota vain yksi ainoa kanava, niin yhtenäiskulttuurin pysyvyys on melko turvattu). Toisaalta kuitenkin *Distinctioniin* liittyvä ajatus siitä, että eliitillä olisi sinänsä vahva valtamonopoli maun alueella, on jonkinlaisessa ristiriidassa kaikkiruokaisuusteesin kanssa. Mutta suurimmissa ongelmissa *Distinction* on kuitenkin silloin kun erottelu on vähäisempää ja symbolisen pääoman valta itsessään pienempää. Kuten esimerkiksi Pohjoismaissa: joskus on suorastaan koomista nähdä kun joku yrittää korostaa symbolista pääomaansa, jota ”kentällä” ei osatakaan arvostaa. Äärimmäinen esimerkki tästä ovat Matti Klingen päiväkirjat, joita luetaan ehkä eniten kun halutaan tirkistellä ja tirkahdella. Tuollaisiako nuo ”hienot” ihmiset ovat?

Bourdieulainen sosiaalipolitiikka?

Mutta entä sosiaalipolitiikassa? Soveltuuko Bourdieun malli myös siihen ja jos niin miten? Bourdieu itse kiinnostui sosiaalipolitiikasta ja hyvinvointivaltiosta suhteellisen myöhään, 1990-luvulla, eikä kovin selvästi tuonut esille yhteyttä sen ja oman teoriansa välillä. Joskus tuntui suorastaan siltä, ettei hän soveltanut omaa teoriaansa puhuessaan sosiaalipolitiikasta. Mm. hänen ranskalainen kollegansa Alain Touraine (2008, 110)

onkin väittänyt että Bourdieun poliittinen aktiivisuus hyvinvointivaltion puolesta oli ristiriidassa hänen oman, valtioelitismiä korostavan teorian kanssa.

Tourainen mukaan suuri käänne Bourdieun yhteiskuntapoliittisissa näkemyksissä tapahtui juuri 1995, jolloin hän asettui puolustamaan lakkoilevia rautatieläisiä näiden lakkoillessa Alain Juppen modernisaatio- ja yksityistämissuunitelmia vastaan. Tourainen mielestä Bourdieun aikaisempi, valtion tarjoamaa eliittikoulutusta (jossa työväenluokasta ja keskiluokasta tulevia oppilaita alistettiin ja suljettiin pois) kritisoi näkökulma ei kovin hyvin soveltunut ideaan siitä, että valtio puolustikin universalismia ja alistettuja.

Tämä osoittaa kylläkin, että Touraine ei tunne hyvin kaikkia (tai ei pidä niitä teorian mukaisina) Bourdieun interventioita. Monissa niistä hän loppuvuosinaan korosti vahvasti *Misère du mondessa* tehtyä erottelua ”pienen” ja ”suuren” kurjuuden tai alistamisen välillä (siis suhteelliseen ja absoluuttiseen asemaan liittyvien kurjuuksien eroa, ks. myös Roos 1995). Näin valtion ”pikku”aatelisto” (*petite noblesse*, sosiaalisia ja kulttuuripalveluita tuottava virkamieskunta) oli hänen paras toivonsa varsinaista eliittiä eli ”suuraatelista” (*grande noblesse*, valtion korkeat, taloudesta vastaavat virkamiehet) vastaan. Toisin ilmaistuna, valtiolla on sekä vasen että oikea käsi, joista vasen käsi on paljon heikompi ja jatkuvasti alakynnessä (ks mm. Bourdieu 1998, s 9).

Toisaalta hän oli kyllä sitä mieltä, että hänen teorian oli käyttökelpoinen juuri alistetuille jotka pystyivät sen avulla puolustamaan itseään. Käytännön esimerkkejä tällaisista sovelluksista ei juuri näy Bourdieun teksteissä, ikävä kyllä. Periaatteessa tämä on mahdollista: esimerkiksi juuri kulttuurin alueella eliitin harjoittama piioerottelu menettää tehoaan, jos se tuodaan esiin tai jos siihen liittyvä vallankäyttö paljastetaan. Omat kokemukseni viittaavat kuitenkin siihen, että teoria auttaa pikemminkin heikentämään jo heikossa asemassa olevien asemia, kun he itse tulevat tietoisiksi alakynnessä olemisestaan. Ainakin näin käy symbolisen pääoman osalta. Olen pitänyt niin monta luentosarjaa Bourdieusta, että minulle on tullut selväksi, kuinka ahdistavaksi monet opiskelijat kokevat ajatuksen siitä, että kaikkialla on olemassa pieni joukko suvereneja pärjääjiä, jotka voivat luokitella muita. Se vastaa heidän kokemuksiaan ja he tuntevat olevansa juuri näitä heikoimmassa asemassa olevia ulkopuolisia. Kun tähän liittyy vielä sosiaalipolitiikassa ominaisen alistamisen ja luokittelun (syrjäytetyt, köyhät, sosiaaliturvan portinvartijat), niin Bourdieun teoria on siis merkittävä, mutta vaikutuksiltaan tuhoisa, alistettuja alistava.

Bourdieu ei missään vaiheessa esittänyt varsinaista sosiaalipolitiikkaa koskevaa teoriaa tai pyrkinyt soveltamaan teoriaansa sosiaalipolitiikkaan, vaikka hän kirjoittikin kokonaisia kirjoja mm. asuntopolitiikasta tai taloudesta. Esitelmissään ja lyhyemmissä kirjoituksissaan hän kuitenkin puuttui globalisaatioon ja hyvinvointivaltioon teoreettiseltakin kannalta. Kyseessä oli enemmänkin hallitseviin liittyvä yleinen kriittinen asenne: hänen mielestään poliittisen ja taloudellisen pääoman yhteenkietoutuminen tuotti aina huonoja tuloksia kansan kannalta. Ja uusliberalistiset (yksi Bourdieun keskeisistä kritiikin kohteista: hän tarkoitti uusliberalismilla 1990-luvulla voimissaan ollutta näkemystä talouden sääntelyn ja markkinoiden vapauttamisen siunauksellisuudesta) puheet vaihtoehdottomuudesta ja yhdestä ainoasta

mahdollisuudesta harjoittaa talouspolitiikkaa (Bourdieuun esimerkkinä oli tuolloinen Saksan keskuspankkiiri Hans Tietmeyer, joka äskettäin kävi Suomessa kehumassa 10-vuotista euroa, ks Tietmeyer 2009) olivat hänelle myrkkyyä. Hän oli siis tiukka determinismin vastustaja, toisin kuin usein ajatellaan.

Bourdieuun teoria sisältää kuitenkin merkittäviä sosiaalipoliittisia elementtejä. Asian voisi ehkä muotoilla niin, että ilman näitä elementtejä ei voi ymmärtää sosiaalipolitiikkaa ja sen muotoutumista : luokka, eriarvoisuus, hallintasuhteet, vapaus ja alistaminen ovat Bourdieuun suuren teorian keskeisiä teemoja. On todella harmi, ettei hän itse ryhtynyt kehittämään niitä pitemmälle. Tässä ei ole tarkoitus myöskään ryhtyä Bourdieuksi Bourdieuun paikalle, vaan pyrkiä esittämään olemassaolevaa sosiaalipoliittista antia Bourdieuun tuotannossa.

Keskeisiä välittömästi sosiaalipoliittisesti relevantteja teoksia ovat seuraavat teokset:

-*Questions de sociologie* (1980, ilmestynyt suomeksi) ja *Choses dites* (1987), joissa Bourdieu lyhyissä artikkeleissa ja puheenvuoroissa jo kommentoi sosiaalista koneistoa sekä *Réponses* (yhdessä Loïc Wacquantin kanssa 1992, ilmestynyt suomeksi), jossa myös kommentoidaan ”kansanomaisesti” teorian sovellutuksia yhteiskuntaan. Näissä teoksissa ei kuitenkaan vielä puututa varsinaisesti sosiaalipoliittisiin kysymyksiin.

-*Raisons pratiques* (1994, ilmestynyt suomeksi) joka jatkaa näiden entistä selkeämmin poliittisten puheenvuorojen sarjaa

-*Noblesse d'état* (1989) jossa esitetään koulutusjärjestelmän erilaistavan vaikutuksen teoria ja empiria, siis yhteiskunnan eriarvoisuuden perusta, samoin kuin myös erottelu valtion pien- ja mahti”aatelistoon”.

-*La misère du monde* (1993), jossa hahmotellaan vallitseva sosiaalisen kurjuuden tilanne ns. aseman ja olosuhteiden kurjuuden kautta. Siinä lähtökohtana oli ollut marginalisoitumisen ja köyhyiden tutkimus, joka laajeni pessimistiseksi yleisen kurjuuden kuvaukseksi. Tapauskertomuksissa on kuitenkin runsaasti sosiaalipoliittisesti relevanttia aineistoa.

-*Contre-feux* (1998, ilmestynyt suomeksi) ja *Contre-feux 2* (2001), joissa esitetään uusliberalismin kritiikki sekä sen ratkaisumalleja erilaisten lyhyiden puheenvuorojen ja artikkelien muodossa. Tekstit ovat hyvin poleemisia ja hyvin vähän teoreettisia.

-*Interventions politiques* (2002) joka on vastaus niille kriitikoille joiden mukaan Bourdieu aktivoitui poliittisesti vasta 1990-luvun puolessavälissä: kirja oli viimeinen Bourdieuun elinaikana valmistunut. Kirjan tekstit osoittavat kuitenkin varsin selvästi, että Bourdieuun poliittinen toiminta ja kannanotot muuttivat muotoaan 1990-luvulla. Osittain tämä johtui myös siitä, että Bourdieuun oma poliittinen pääoma oli merkittävästi lisääntynyt 1990-luvulle tultaessa.

Lisäksi voidaan vielä mainita Bourdieuun postuumi teos *Le bal des célibataires* (Poikamiestanssit) (2002), jonka sosiaalipoliittinen merkitys (Suomessa) on siinä, että

se kuvaa prosessia jossa ennen hyvässä sosiaalisessa asemassa maaseudulla olleet perheen vanhimmat pojat ovatkin muuttuneet syrjäytyneiksi hahmoiksi, joiden naimisiin pääsyn mahdollisuudet olivat ristiriidassa sen kanssa että heidän oli määrä periä vanhempiensa tila ja ammatti. Toisin kuin Suomessa, Ranskassa maaltamuutto oli valikoivampaa eikä niin äkillistä.

Yhteenvedona näistä julkaisuista voi todeta, että vaadittaisiin huomattavan paljon työtä, jos niistä haluttaisiin rakentaa kokonainen hyvinvointivaltiota suoraan koskeva teoria. Rakennuspalikat ovat periaatteessa koossa, mutta kokonaisuudesta ovat näkyvissä vain yleisperiaatteet.

Michel Peillon (1998) esitti Bourdieun vielä eläessä sovellutuksen bourdieulaisesta sosiaalipolitiikasta, jota Bourdieu tuskin itse hyväksyi. Siinä hän yhdisti Foucault'n ja Habermasin näkemyksiä kenttäteoriaan. Hänen painopisteenään oli valta ja hallinta: sosiaalipolitiikan ymmärtäminen luokkien kontrollin välineenä ja hyväksyttävyyden ja kannatuksen synnyttäjänä. Sosiaalipolitiikka on tässä tarkastelussa väline jolla hallitsevat ylläpitävät valtaansa, eikä sen sisällöllä ole juurikaan merkitystä.

Sosiaalipolitiikassa vaihdetaan symbolista pääomaa taloudelliseen hallintaan; toisaalta sosiaalipolitiikka luo ”hallinnollista pääomaa” jonka avulla asiakkaiden habituksia voidaan muovata. Ongelmaksi jää, kuten useimmiten tällaisissa tarkasteluissa, että kenttäkäsitettä on kovin vaikea soveltaa alueelle jossa toimijoina ovat lähinnä alistetut ja jossa vallankäyttö on melko suoraa. Vähän samoin kuin Foucault'n kohdalla: on hölmöä pohdiskella erilaisia piilevän hallinnan muotoja, kun hallinta onkin avointa ja näkyvää.

Hyvinvointivaltion puolustusstrategia

Yritän seuraavassa kaivaa hieman syvemältä Bourdieun erityisesti sosiaalipolitiikkaan liittyviä kannanottoja, siis hänen asettumistaan puolustamaan hyvinvointivaltiomallia, vieläpä varsin vahvasti pohjoismaisen tyyppistä. Tämä pohjoismaisen mallin puolustus on ehdottomasti meitä suomalaisiakin hivelevää, mutta voidaan myös kysyä, onko ja missä määrin pohjoismainen malli Bourdieun oman teorian mukainen ratkaisu. On sanottava heti, että oikeastaan keskeisempää antia sosiaalipolitiikan kannalta ovat Bourdieun pohdinnat hallitsevien ja alistettujen suhteista sekä kenttiä ja habituksia koskevat analyysit, toisin sanoen yleisen teorian soveltaminen vaikkapa kysymykseen erilaisten sosiaalipoliittisten strategioiden keskinäisestä kamppailusta tai ylipäänsä sosiaalipolitiikan asemasta yhteiskunnassa osana työväenluokan nousua ja laskua.

Yhteiskuntaa (Bourdieuun terminologiassa ”sosiaalista tilaa, espace social”) määrittää hallitsevien ja hallittujen epäsymmetrinen suhde, jossa vallan käyttö on sekä

suoraa että epäsuoraa, elämäntyyleihin perustuvaa erottelua ja alistumista, siis sekä ”väkivaltaista” että myötäsukaista, jossa hallitut myös itse alistavat itseään.

Valtiolla on kaksoisrooli: toisaalta se vahvistaa ja vakiinnuttaa luokkaeroja koulutuksen avulla, mutta toisaalta hyvinvointivaltion ja talouden ohjailun kautta valtio on myös vähempiosaisten ja hallittujen turvana. Se saattaa kyetä jopa Euroopan mitassa estämään uusliberalismin tuhoavan ja hajottavan vaikutuksen (Bourdieu 1998, s.68).

Euroopassa on vallalla voimakas pyrkimys purkaa tämä järjestelmä ja luoda uusliberalistinen maailmanlaajuinen joustava järjestelmä. Sen seurauksena on kansalaisten aseman suhteellinen kurjistuminen kaikilla kentillä, ja hallittujen ja hallitsevien suhteen yhdenmukaistaminen kautta valtiokoneiston (ks. Bourdieu 1998, s.51., Grenfell 2004)

Miten tähän voi vastata: luomalla symbolisen toiminnan muotoja jotka toimivat konkreettisina vastavoimina: alistettujen eliittien kapinaa, uusia sosiaalisia liikkeitä jotka tuhoavat olemassa olevat hallinnan perustat. Tämä olisi teorian mukainen ratkaisu: jos valta perustuu keskeisesti vertauskuvalliseen väkivaltaan, alistamiseen ei pakolla vaan alistettujen myötävaikutuksen kautta, niin sen kumoaminen voi tapahtua samalla tavalla. Taloudessa on enemmän vaihtoehtoja kuin mitä uusliberaalit väittävät, mutta tämän lisäksi on sitten kokonainen vertauskuvallisen politiikan kirjo jota Bourdieu ymmärrettävästi korostaa.

Bourdieu pyrki siis rakentamaan erilaisia vahvasti symbolisia elementtejä joiden avulla koko Euroopan mitassa voitaisiin nousta uusliberalistista yhtenäistämispolitiikkaa vastaan: Esim ”*Etats generaux de mouvement social Européen*” (Euroopan sosiaalisen liikkeen yleiskokous), universalistinen vapaahetoistyö joka vaati erittäin paljon työtä, jossa pyrittiin ylittämään eurooppalaisten yhteiskuntien, liikkeiden, luokkien, sukupuolten erot (Bourdieu 2001, s.23, s 53). Bourdieun ajatuksena oli muodostaa olemassa olevista, hänen mielestään valitettavan saamattomista (myötäsukaisista) ay-liikkeistä ja niiden yhtä onnettomista keskusjärjestöistä todellinen yhteiseurooppalainen liike joka hyödyntää myös erilaisten marginaalissa olevien tutkijoiden (kuten Bourdieun) tuloksia. Viime aikojen yritykset suomalaisessa ay-liikkeessä ottaa huomioon pätkätyöläisten asema ja kehittää tuoreen tutkimuksen pohjalta ay-poliittisia vaihtoehtoja voisivat ainakin jossain määrin vastata Bourdieun ajatuksia. Sen sijaan meidän keskusjärjestömme aseman dramaattinen heikentyminen ja kritiikitön suhde Euroopan Unioniin rinnastuu hyvin Bourdieun kuvaukseen oman maansa ay-liikkeen suhtautumisesta.

Bourdieu suhtautui myös jyrkän kielteisesti Euroopan Unioniin sen nykyisessä muodossa: byrokraattinen, taloudellisen pääoman hallitsema, epädemokraattinen yhteisö jolta ei voi odottaa mitään hyvää. Mutta hänen tavoitteenaan oli todella yhtenäinen, edistyksellinen ja demokraattinen Eurooppa jossa valtaa pitäisi yhteisillä vaaleilla valittu parlamentti (ks. Bourdieu 1998, s.68), ei siis suinkaan mikään itsenäisten kansallisvaltioiden löyhästi yhteen liittynyt Eurooppa, jota allekirjoittanut pitää ihanteenaan.

Tosiasiasa nämä suurelliset yritykset epäonnistuivat aina. Bourdieu puhui koko ajan uudenlaisten liikkeiden tarpeesta, mutta silti nojasi oikeastaan hyvin perinteisiin

ajatuksiin (kuten nimetkin kertovat: *états généraux*, eli säätyjen kokous... ks. Bourdieu 2001, s.67) Näyttää siltä että Bourdieu ei ymmärtänyt toiminnan juurista rakentamisen tarpeellisuutta sekä sitä, että yhtenäinen vastarinta Euroopan tasolla ei ole mahdollista, koska eri maiden tilanteet ovat todellisuudessa niin erilaisia sekä poliittisten järjestelmien sekä kysymysten ajankohtaisuuden osalta.

Bourdieu ei myöskään jostaan syystä ymmärtänyt kielellisten erojen tärkeyttä tai keskuksen ja reuna-alueiden eroa. Hän teki 1980-luvulla lukuisia yrityksiä tuottaa julkaisuja, joissa ilmestyisi erilaisia marginaalisia artikkeleita eri puolilta Eurooppaa (esim *Liber*-lehti, josta on jäljellä vain nimi kustannusfirmassa *Liber-Raisons d'agir*). Nämä yritykset ovat kaikki nyttemmin jääneet unohduksiin, eikä niistä näy jälkiä edes internetissä. Tässä Bourdieu ei ottanut huomioon omaa kenttäteoriaansa: pääomien merkitystä ja kenttien aseman erilaisuutta. Hän korosti toisaalta liikaa pelkästään vertauskuvallista pääomaa kun se oikea reaali-pääoma sittenkin näyttäisi edelleen olevan keskeinen kehitykseen vaikuttava tekijä.

Ehkä voisi tietyllä tavalla sanoa että Bourdieun teoreettisten lähtökohtien testinä hänen tekemänsä sosiaali- tai kulttuuripoliittiset avaukset olivat ilmiselvän epäonnistuneita. Joko teoria oli väärä tai sitä sovellettiin väärin. Vertauskuvallinen väkivalta ja erottelun politiikka eivät ehkä siis sittenkään ole avain yhteiskunnan hallitsemiseen. Toisaalta, kuten edellä todettiin, kyseessä saattoi myös olla omien teoreettisten oivallusten vähättely: jos symbolisella vastarinnalla ei ole takanaan riittäviä pääomia, sen asema kentällä on heikko. Tämän voi jokainen omasta kokemuksestaan todeta. Pelkkä akateminen pääoma ei useinkaan ole riittävä, vaikka sen avulla pääseeikin puhumaan vallanpitäjille. Itse olisin siis taipuvainen pitämään teoriaa oikeampana kuin Bourdieun omia sovellutusyrityksiä. Seuraavassa muutamia avauksia teorian soveltamiseen.

Bourdieun sokeat pisteet: sosiaalinen pääoma

Lopuksi kiinnitän huomiota erityisesti kahteen käsitteeseen: sosiaaliseen pääomaan ja habitukseen. Sosiaalinen pääoma on viime aikoina ollut kovasti esillä, kuitenkin lähinnä colemanilais-putnamilaisena versiona (ks Pendergast 2005). Loppujen lopuksi Bourdieun ja Putnamin sosiaalisen pääoman *määritelmät* eivät eroa toisistaan valtavasti, mutta niiden sijoittuminen laajempaan kontekstiin on sen sijaan aivan erilaista. Putnamilla sosiaalinen pääoma liittyy kahteen asiaan: käytännön sosiaalisiin suhteisiin ja luottamukseen. Tällöin tehdään myös erottelu rakenteelliseen ja kognitiiviseen sosiaaliseen pääomaan (ks Putnam 2000, De Silva et al. 2006).

Bourdieu näki sosiaalisen pääoman lähinnä verkostopääomana, jossa toimijan sukulaisten ja tuttavien asema kentällä tukee myös itse toimijaa. Hän ei juurikaan pyrkinyt tarkentamaan määritelmäänsä, mutta toisin kuin Putnamilla, kyse oli siis pääsääntöisesti yksilön toiminnallisesta resurssista. Toisinkin olisi voinut olla: sosiaalinen pääoma voisi olla enemmän yhteisyyttä ja yhteistyötä ja tällöin sitä olisi

voinut soveltaa myös hyvinvointivaltion tulkintaan. Siis siinä missä Touraine näkee ristiriidan Bourdieun elitistisen valtiokäsityksen ja hänen hyvinvointivaltiota puolustavan asenteensa välillä, onkin siis kyse siitä, että hyvinvointivaltio liittyy yhteistyötä painottavaan sosiaaliseen pääomaan kun taas poliittisessa valtiossa käydään valtataistelua eri ryhmien kesken.

Bourdieulaista sosiaalisen pääoman *teoriaa* ei siis pidä sotkea putnamilaiseen. Siinä missä Putnamilla kyse on yhteisöllisestä resurssista, erilaisesta vapaan yhteistyön muodoista ja sen arvostamisesta, Bourdieulla kyse on yksilöllisestä, erilaisten kenttien sisällä käytävän kamppailun resurssista, jossa saman sosiaalisen pääoman omaavat saattavat myös liittoutua yhteen. Pohdittaessa erityisesti sosiaalipolitiikkaa, on selvää että myös tämänkaltainen sosiaalisen pääoman perspektiivi on erittäin relevantti: sosiaalipolitiikassa käydään kamppailua esimerkiksi parempia sosiaalisia verkostoja ja tukirakenteita omaavien välillä niitä vastaan, jotka ovat kaikkein heikoimmilla: joilla ei ole omia eikä virallisia tukiverkostoja. Mutta toisaalta on myös täysin ilmeistä, että yleinen solidaarisuus (siis mahdollisimman laaja yhteisöllisyys ja tukeminen) ovat merkittävä etu myös sosiaalipoliittisesti. Tällainen näkökulma oli Bourdieulle aivan vieras, ja ehkä yksi hänen teoriansa vakavimmista sokeista pisteistä..

Suomessa tunnetuin esimerkki sosiaalisen pääoman positiivisista vaikutuksista on suomenruotsalaisen kielivähemmistön asema. Lukuisat tutkimukset ovat osoittaneet että tämä vähemmistö on terveempää ja monin tavoin onnellisempaa kuin suomenkieliset (ks. esim. Hyyppä 2007, Koskinen-Martelin 2003). Selitykseksi on tarjottu sosiaalista pääomaa, mikä näyttäisi myös pitävän paikkansa. Terveyseroja normaalisti selittävien tekijöiden (koulutus, sukupuoli, sosioekonominen asema, elintavat) lisäksi suomenruotsalaisuus selittää eroja erittäin vahvasti, ja tällöin juuri sellaisten piirteiden kautta kuin paremmat verkostot, toiminta yhdistyksissä, positiivinen suhtautuminen yhteisyyteen (ks. Nyqvist et al. 2008). Sosiaalisella pääomalla yhteisöllisenä tekijänä näyttäisi siis olevan positiivinen vaikutus. Se miten tämän voisi toteuttaa sosiaalipolitiikan kautta, onkin jo toinen juttu. Sosiaalipolitiikassa on enemmänkin kyse juuri bourdieulaisesta kamppailusta eri intressiryhmien välillä. Kansainvälisissä vertailuissa voidaan kuitenkin ajatella että pohjoismaisen hyvinvointivaltion keskeisiä etuja on juuri merkittävästi korkeampi solidaarisuuden ja luottamuksen aste.

Bourdieun toinen sokea piste: Habitus

Habituksen suhteen tilanne on toinen. Habitus on erityisesti Bourdieu'n liitetty käsite, ja hän on pyrkinyt soveltamaan sitä kaikkialla. Bourdieu muotoili tästä hiukan epämääräisen ja tieteellisesti ei-testattavissa olevan teorian (verrattuna johonkin Foucaultiin kuitenkin aivan eri tarkkuusasteella olevan) jonka mukaan ihmisten käyttäytymistä määräisi koko elämänhistorian ja ensijaisesti kasvatuksen ja koulutuksen kautta muovautunut habitus jonka ansiosta teemme sitten vaistonvaraisesti valintoja. Emme siis valitse rationaalisen harkinnan kautta, vaan ”ruumiillamme”, kaikkien niiden

opetusten perusteella mitä kotimme, luokka-asemamme jne on meihin istuttanut. Jokainen vähänkin järkevästi ajatteleva henkilö myöntää rationaalisen valinnan teorian rajoittuneisuuden, samoin kuin sen, että ylipäänsä tekisimme tietoisia valintoja elämäämme vaikuttavissa päätöksissä (sanokaamme vaikkapa puolison valinnassa, koulutusuran valinnassa, suurten yksittäisten hankintojen yhteydessä, lasten hankkimisesta puhumattakaan). Sen sijaan vallitsee jatkuvasti kiistaa siitä, miten iso osa näistä valinnoista perustuu kasvatukseen ja ympäristön paineisiin ja miten iso osa niistä perustuu vaikkapa temperamenttiin ja muihin ns. synnynnäisiin tekijöihin (ns. luonto vastaan kasvatusta-väittely). Tässä suhteessa evoluutioon ja biologiaan kielteisesti suhtautuvan sosiologin vastaus on selvä: sosiaalisia ilmiöitä on selitettävä sosiaalisilla ilmiöillä ja biologiasta ei tarvitse piitata. Tämä oli Bourdieunkin näkemys.

Bourdieu suhtautui suorastaan aggressiivisen kriittisesti sekä älykkyyteen – siis ajatukseen että olisi olemassa tyhmempiä ja älykkäämpiä ihmisiä ja että tällä olisi vaikutusta ihmisten elämäntaloihin ja valintoihin (hän puhui mm. älykkyyden rasismista, esim. Bourdieu 2001, s.51) – että luontaisiin vaistoihin tai ihmisluontoon ylipäänsä. Mitään biologista ihmisluonnetta hän ei tunnustanut, vaan biologia oli hänelle vain jonkinlainen vakiomuotoinen rajoitus (tyyppiä ”voimme elää enintään vähän yli satavuotiaiksi”, ks. Bourdieu 2001, s.10-11). Kuitenkin habituksesta on vain pieni askel siihen, että habituksen muovautuminen ei välttämättä perustu paljoakaan sosiaaliseen taustaan, vaan ihmiselämään ylipäänsä. Habitus on itse asiassa ihmisluonto, jossa on sekä yleisiä, kaikille yhteisiä piirteitä että ihmisten geneettisen erilaisuuden määrittämiä tekijöitä.

Sukupuolierot kuuluivat Bourdieulla tyyppillisesti puhtaasti kulttuuris-sosiaaliseen alueeseen. Sukupuolen symbolinen kuvaus - Bourdieun tunnettu kabylien maailmankäsityksen esitys – jossa sukupuolet yhdistetään erilaisiin kodin ja maailman ominaispiirteisiin siten että maskuliinisuus liittyy valtaan ja ulkoiseen ja ja femiinisyys sisäiseen ja heikkouteen ja epäpuhtauteen, oli hänelle täysin puhdas kulttuurinen konstruktio. Ajatus että siihen liittyisi myös jotain todellista, sukupuolten välistä biologista suhdetta kuvaavaa (miehillä voima, väkivalta, metsästyks, suoritus, kilpailu, naisilla heikkous, lapset, keräily, yhteistyö...) oli hänelle täysin vieras. Tässä mielessä Bourdieu oli aito sosiologi, vaikka hänet erottikin tavanomaisesta ranskalaistyyppisestä yhteiskuntatieteilijästä kyky pitää jalat maassa ja tehdä empiiristä analyysia. Tämä tosin oli osittain kyseenalaista, kuten vaikkapa *Noblesse d'état* tutkimuksessa, jossa valtavia kyselyaineistoja perusteltiin kokonaistutkimuksen välttämättömyydellä, mutta itse aineiston laatuun ei juuri kiinnitetty huomiota.

Toinen habitukseen ja kenttää liittyvä sosiaalinen ”tosiasia” Bourdieulle oli, että kyse oli itsekkästä kilpailusta ja taistelusta. Tässäkin hän tuli erittäin lähelle perinteistä näkemystä sosiaalidarwinismista: ihmiset puolustavat itsekkäästi omia etujaan ja ovat valmiita nujertamaan toisia pyrkiessään hallitsevaan asemaan. Bourdieulle selitys ei kuitenkaan ollut biologinen elonjäämistäistelu vaan erottelupyrkimys joka selittyi yhteiskunnan ikuisella hierarkisella rakenteella.

Sekin on kiinnostavaa, että Bourdieuta yhdistää evoluutioteoreettiseen keskusteluun habituksen lisäksi toinenkin asia: taloudellinen terminologia. Bourdieu sovelsi taloudellista terminologiaa (voitto, intressi, pääomat, strategiat, kilpailu) kulttuuriin ja elämäntyyliin. Hän käytti melkein samoja käsitteitä mitä darwinilaisessa keskustelussa käytetään puhuttaessa evoluutiosta ja eliöiden strategioista. Ainoastaan pääomaa ei löydy evoluutioteoreettisesta sanavarastosta. Toisaalta evoluutioteoriassa ehkä painotetaan enemmän kustannuksia ja hyötyjä, jotka eivät olleet niin keskeisiä Bourdieulle. Kummassakin tapauksessa tämä terminologia on johtanut vakaviin väärinkäsityksiin. Edelleen on vallalla käsitys että ”evoluutioteoria” = ”sosiaalidarwinismi” = ”voimakkaimman eloonjääminen taistelussa”. Kyse on jos sinänsä väärinkäsityksestä ja syy- ja seuraussuhteiden pääläelleen asettamisesta. Mutta tällainen kritiikki on myös pahasti ajastaan jäljessä (ks. Roos 2009). Evoluutioteoriassa ei enää pitkään aikaan ole korostettu eloonjäämiskamppailua ja yksilöiden välistä nollasummatilannetta. Tässä myös Bourdieun teoriat eroavat selkeästi evoluutioteorioista. Vaikka hän siis itse piti sosiaalidarwinismia syvästi paheksuttavana, niin hänellä itsellään oli kyllä erittäin vahvasti juuri kilpailua painottava, sosiaalidarwinistinen näkökulma.

Tilanne on siis kiinnostavasti kääntynyt päällelleen vaikka darwinismin kriitikot eivät ole sitä vielä oikein oivaltaneet. Uudempi tutkimus on tuonut yhä enemmän esiin yhteistyön ja sen merkityksen lisääntymismenestyksen kannalta. Eläin- ja ihmisyhteisöt eivät suinkaan pyri keskinäisiin tuhoamistaisteluihin vaan pyrkivät menestymään yhteistyön kautta. Ennen puhuttiin mielellään äidin ja lapsen välisestä kamppailusta kohdusta asti (tai sisarusten välisestä kamppailusta äidin suosiosta, ks. Hrды 1999). Nyt Sarah Blaffer Hrды on julkaissut uuden teoksen (2009) jossa nähdään ensisijaisena sukupolvien välinen yhteistyö: ilman isoäitejä lasten eloonjäämismenestys olisi huomattavasti vähäisempi (ks. Tanskanen et al 2009). Isoäititeoria on vain yksi esimerkki paljon laajemmasta trendistä: yhteisöllisiä menestystategioita tutkitaan, lajien pyrkimys muokata yhteistoiminnallaan elinympäristöään on enenevän tutkimuksen kohteena (esim. Gintis 2009).

Lopuksi

Sosiaalipolitiikan ja ylipäänsä vallan ja ihmisten toiminnan kannalta tärkeintä on oivaltaa, että pelkkä symbolinen, habitukseen vetoava ”vastapuhe” ja ”taistelu” ei missään nimessä ole selitys sille, miksi sosiaaliturva kehittyy. Pitkään oli vallalla työväenluokan tai bolsevismien uhkateoria (sosiaalipoliittiset reformit tehtiin siis ”pakon” alla), jossa epäilemättä oli jotain perää, mutta josta on vaikea löytää selitystä vaikkapa USA:n surkealle sosiaaliturvalle. On ilmeistä, että ihmisten keskinäisen yhteistyön ja auttamisen merkitys on paljon suurempi kuin mitä Bourdieu osasi kuvitellakaan.

Luokkayhteiskunta on yhteiskunnallinen konstruktio, mutta sitä voidaan lieventää yhteiskunnallisella toiminnalla ja hyödyntämällä ihmisten ominaista pyrkimystä tasavertaisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen. Pääomat eivät ole ainoastaan kilpailun ja verisen taistelun, vaan myös yhteistyön ja keskinäisen auttamisen tuotetta. Varsinkin sosiaalinen ja kulttuurinen pääoma. Tässä luokkayhteiskunnan ”reaalisessa” pohjassa on nähdäkseen Bourdieun keskeisin sokea piste, josta hän ei päässyt yli, vaikka hän pitikin monia ranskalaisia kollegojaan eriasteisina hömppämiehinä ja sympatisoi avoimesti Alan Sokalin (2008) kritiikkiä heitä vastaan.

Ihmisen habitus (eli oikeammin perusluonto) on yhteisyyttä painottava. Yhteiskunta ei rakennu kilpailun vaan yhteistyön varaan – kun asiaa tarkastellaan ihmisen evoluutioympäristön kannalta. Bourdieun taistelumalli ei siis ulotu sosiaalipolitiikan ydinalueelle, vaikka se selittääkin joitakin piirteitä sosiaalipolitiikan historiallisessa kehityksessä. Eikä se varsinkaan sovellu pohjoismaiseen hyvinvointivaltioon ja sen kehityksen selittämiseen.

Kirjallisuus

- Bennett, Tony, Mike Savage, Elisabeth Silva, Alan Warde, Modesto Gayo-Cal & David Wright (2009). *Culture, Class, Distinction*. London: Routledge.
- Hrdy, Sarah Blaffer (1999). *Mother Nature*. London: Chatto & Windus
(2009). *Mothers and others. Evolutionary Origins of Mutual Understanding*. Boston: Belknap Press
- Bourdieu, Pierre (1979). *La distinction*. Paris: Les éditions de Minuit
(1980). *Questions de sociologie*. Paris: Les éditions de Minuit (suomeksi: Sosiologian kysymyksiä, Vastapaino 1985)
(1987). *Choses dites*. Paris: Les éditions de Minuit
(1989). *Noblesse d'état*. Paris: Les éditions de Minuit
- Bourdieu, Pierre (toim) (1993): *Misère du monde*. Paris: Éditions du Seuil
(1994). *Raisons pratiques. Sur la théorie de l'action*. Paris: Éditions du Seuil (suomeksi: Järjen käytännöllisyys, Vastapaino 1998)
(1998). *Contre-feux. Propos pour servir à la résistance contre l'invasion neo-liberale*. Paris: Liber-Raisons d'agir (suomeksi: Vastatulet. Like 1999)
(2001). *Contre-feux 2 Pour un mouvement social européen*. Paris: Liber-Raisons d'agir
(2002). *Interventions 1961-2001. Science sociale & action politique*, Paris: Agone
- Bourdieu, Pierre & Loïc Wacquant (1992): *Réponses. Pour une anthropologie réflexive*. Paris: Editions du Seuil (suomeksi: Refleksiiviseen sosiologiaan. Joensuu University Press 1995)
- Champagne, Patrick & Olivier Christin (2004). *Mouvements d'une pensée Pierre Bourdieu*. Paris, Bordas
- Gintis, Herbert (2009) The social and mental dynamics of cooperation, www.umass.edu/preferen/SOCCOP/SOCCOP Project Description.pdf
- Grenfell, Mike (2004). *Pierre Bourdieu. Agent provocateur*. London: Continuum
Pierre Bourdieu son oeuvre, son heritage (2008). Paris: Éditions Sciences Humaines
- Encrève, Pierre & Rose-Marie Lagrave (toim.) (2003): *Travailler avec Bourdieu*. Paris: Flammarion
- Hyypä, Markku (2007). *Livskraft ur gemenskap – om socialt kapital och folkhälsa*. Lund: Studentlitteratur
- Koskinen, Seppo & Tuija Martelin (2003). Why is mortality low among the Swedish-speaking minority in Finland? *Yearbook of Population Research in Finland* 39, 15-31
- Lahire, Bernard (2004). *La culture des individus: Dissonances culturelles et distinction de soi*. Paris: La Découverte
- Nyqvist, Fredrica, Fjalar Finnäs, Gunborg Jakobsson & Seppo Koskinen (2008). The effect of social capital on health. The case of two language groups in Finland. *Health and Place* 14 (2), 347-360

- Odling-Smee, F. John, Kevin N. Laland & Marcus W. Feldman (2003). *Niche construction. The neglected process in evolution*. Princeton: Princeton university press
- Peillon, Michel (1998). *Bourdieu's Field and the Sociology of Welfare*. *Journal of Social Policy*, 27:2, 213-229
- Pendergast, Christopher (2005). Social capital, teoksessa Ritzer, George (toim.) *Encyclopedia of Social Theory*, Thousand Oaks. Sage, 715-717
- Purhonen, Semi & J P Roos (toim) (2006). *Bourdieu ja minä*. Vastapaino
- Purhonen, Semi (ilmestyy). Haljennut habitus
- Putnam, Robert (2000). *Bowling Alone*
- Roos, J.P. (1995). Pierre Bourdieun pieni ja suuri kurjuus. Teoksessa Rahkonen, Keijo (toim.) (1995). *Sosiologisen teorian uusimpia virtauksia*. Helsinki: Gaudeamus, 141-154
- (2009). Evoluutio, talouden käsitteet ja pyyteettömyys. *Tieteessä tapahtuu* 6
- De Silva, Mary J., Sharon R. Huttly, Trudy Harpham & Michael G. Kenward (2006). Social capital and mental health: A comparative analysis of four low income countries. *Social Science and Medicine*, 64:1, 5-20
- Sokal, Alan (2008). *Beyond the Hoax. Science, Philosophy and Culture*. Oxford: Oxford University Press
- Tanskanen, Antti, Hans Hämäläinen & Mirkka Danielsbacka (2009). Moderni isoäitihypoteesi. *Yhteiskuntapolitiikka* 74:4, 375-386
- Tietmeyer, Hans (2009): The Single currency – A German view. Lecture in Helsinki, 18 May 2009
- Touraine, Alain (2009). Le sociologue du peuple. Teoksessa *Pierre Bourdieu, son oeuvre, son héritage*. Paris: Éditions Sciences Humaines, 109-111